

Вотінцева М. Л.,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри перекладу і лінгвістичної підготовки іноземців
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

ВАРІАНТИ ПЕРЕКЛАДУ КОНЦЕПТУ «ГОРДІСТЬ» (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ ДЖЕЙН ОСТЕН)

Анотація. В статті розглядаються проблеми відтворення концепту «гордість» за часів Джейн Остен в художньому перекладі. Дослідження виконано на матеріалі українського перекладу романів Джейн Остен «Pride and Prejudice» (Гордість і упередженість), «Sense and Sensibility» (Чуття та чутливість), «Emma» (Емма). Наведені переклади концепту «гордість».

Ключові слова: соціокультурна інформація, прийоми перекладу, концепт, гордість, культурно-маркований знак.

Постановка проблеми. Значення соціокультурного фону художнього твору й той зміст, який він у собі містить, важко переоцінити. Саме знання соціокультурного фону іноземної мови дозволяє розуміти внутрішній світ її носіїв, гумор, підтекст у ситуаціях міжособистісної комунікації, а також полегшує спілкування із представниками іншої культури.

Актуальність статті зумовлена необхідністю вивчення впливу соціального й історичного контекстів оригіналу на переклад і пошуком оптимальних перекладацьких прийомів відтворення культурно-маркованих знаків нематеріальної сфери для максимального наближення до художньої картини світу автора оригіналу.

Об'єктом нашого дослідження є культурно-марковані знаки нематеріальної сфери, а саме: концепт «гордість» за часів творчості Джейн Остен та особливості його відтворення засобами української мови.

Предметом дослідження стали оригінальні тексти («закінчених романів» Дж. Остен: «Pride and Prejudice» («Гордість і упередженість»); «Emma» («Емма»); «Sense and Sensibility» («Чуття та чутливість»), а також їх українські переклади В. К. Горбатяка.

Мета статті полягає в аналізі відтворення українською мовою концепту «гордість» в романах Джейн Остен «Гордість і упередженість», «Чуття та чутливість» та «Емма».

Стан наукового дослідження. Вагомий внесок у теорію художнього перекладу зроблено українськими вченими: Р. П. Зорівчак, Л. В. Коломієць, В. В. Коптіловим, І. В. Корунцем, О. В. Фінкелем, О. І. Чердниченком. Їхні дослідження разом з розвідками перекладознавців інших країн – С. Басснет, С. Влахова, І. Левого, А. Лефевра, А. Поповича, А. Федорова, С. Флоріна, К. Чуковського – слугують міцним фундаментом для подальшого розвитку цієї науки.

Матеріальні підстави станової гордості представлені у всіх романах Дж. Остен: її складовими є знатність, могутність і стан. З одного боку, станова гордість – це

прояв винятковості, акцентування знатності походження, матеріального добробуту, що обов'язково підкреслюють помпезність повсякденного життя, чітке дотримання його аристократичного стилю, необхідність кожного дня утверджувати свої переваги. Усі ці якості, що переломлюються в героях Дж. Остен, відображають прихильність традиціям – це образи Дарсі, Емми, Френка Черчіля. Наприклад:

«Emma tall the honest pride and complacency which her alliance with the present and future proprietor could fairly warrant» [5, с. 261] – «Емма сповна відчула законну гордість і задоволення, спричинені родинним зв'язком із теперішнім і майбутнім власником маєтку» [2, с. 329].

Але, з іншого боку, станова гордість – це найчастіше свідчення гордині, зарозумілості, пихи, нетерпимості, марнославства – «неправильної станової гордості», тих якостей, які руйнують піддану страстям особистість людини (це образи леді де Бер, місіс Феррарі, леді Черчіль). Наприклад: «... and who (the Churchills) were full of pride and importance, which the connection would offend» [5, с. 8] – «... а що вони були сповнені пихи та почуття власної значущості, то їх не могло не образити це родичання» [2, с. 12].

Критики відзначали, що в зображенні гордості й споріднених їй марнославства, (vanity, vainglory), зарозумілості (conceit), гордовитості (haughtiness), самовдоволення (self-importance), Остен підходить майже до самої межі гротеску, але втримується в рамках найтоншої іронії [3].

Нами було підраховано, що концепт *pride* зустрівся 8 разів в романі «Чуття і чутливість», 49 разів в романі «Гордість і упередженість» та 18 разів в романі «Емма».

В англійській мові слово *pride* – полісемантичне:

Pride noun:

1. A high or inordinate opinion of one's own dignity, importance, merit, or superiority, whether as cherished in the mind or as displayed in bearing, conduct, etc.

2. State or feeling of being proud.

3. A becoming or dignified sense of what is due to oneself or one's position or character; self-respect; self-esteem.

4. Pleasure or satisfaction taken in something done by or belonging to oneself or believed to reflect credit upon oneself: *civic pride*.

5. Something that causes a person or persons to be proud: *His art collection was the pride of the family* [7, с. 1151]

Цікаво зрівняти варіанти перекладу концепту *pride* українською мовою. В текстах романів Джейн Остен українською мовою можна зустріти декілька варіантів перекладу цього слова: *гордість, гординя, самоповага, бундючність, пихатість, гордовитість, пиха*.

Містер Вестон пишається своїм сином, його вихованістю, та й мешканці Гайбері теж відчують своєрідну **гордість** за нього: «*He saw his some very year in London, and was proud of him; and his fond report of him as very fine young man had made High bury feel sort of pride in him too*» [5, с. 10].

Одна із сестер Елізабет, Мері («Гордість і упередженість») розуміє концепт **pride** наступним чином:

«*Pride, – observed Mary, who piqued herself upon the solidity of her reflections, – is a very common failing, I believe. By all that I have ever read, I am convinced that it is very common indeed; that human nature is particularly prone to it, and that there are very few of us who do not cherish a feeling of self-complacency on the score of some quality or other, real or imaginary. Vanity and pride are different things, though the words are often used synonymously. A person may be proud without being vain. Pride relates more to our opinion of ourselves, vanity to what we would have others think of us*» [6, с. 8].

«Гадаю, що **гординя**, – зазначила Мері, котра хизувалася своєю глибокодумністю та начитаністю, – є дуже розповсюдженою вадою. З усього, що прочитала, я винесла переконання, що це дійсно поширений недолік, і що природа людська дуже до нього вразлива, і що мало хто з нас не **плекає почуття самовдоволення**, яке ґрунтується на тій чи іншій рясі – удаваній чи справжній. Марнославство і **гордовитість** – це різні речі, хоча слова ці часто вживають як синоніми. Людина може бути **гордовитою**, але не марнославною. **Гордовитість** більше стосується нашої власної думки про самих себе, марнославство ж стосується того, що ми хотіли б почути про себе від інших людей» [1, с. 18].

Хочеться зазначити, що в промові Мері ключовим в розумінні цього концепту є **плекає почуття самовдоволення**. Тому перше слово **pride** необхідно перевести як **гордість**, а не **гординя**, як запропонував перекладач. Як відомо, **гордість** в українській мові – це почуття особистої гідності, самоповаги; почуття задоволення від усвідомлення досягнутих успіхів, переваги в чомусь. А **гординя** – **пихатість** і **чванливість**.

Одним зі основних значеннєвих атрибутів концепту «гордість» у художній картині світу автора стає категорія «світськості». Логіка розвитку персонажів, духовна еволюція її улюблених героїв виражає осудливу позицію автора стосовно станової гордості. Це поняття розглядається письменницею в руслі індивідуально-відзначеного етичного відношення людини до світу й до себе. Герої, мимоволі наділені цією якістю з дитинства, приречені на духовну самотність (Дарсі, Емма Вудхаус). Розуміючи обмеженість свого існування й певну аморальність такої життєвої позиції, вони еволюціонують і до кінця оповідання перемагають у собі цю генетично закладену характеристику. Однак тільки герої наділені розумом, тобто, здатністю замислюватися, аналізувати свої вчинки, здатні до еволюції.

Щодо гордості Дарсі (головного героя роману «Гордість і упередженість»), то, на думку дослідників, – це соціальна нетерпимість, («snobisme»), яка яскраво представлена в його мовній поведінці та в репліках інших діючих осіб, коли вони характеризують його [4].

Деякі з героїв схвалюють його гордовитість: «*His pride, – said Miss Lucas, – does not offend me so much as*

pride often does, because there is an excuse for it. One cannot wonder that so very fine a young man, with family, fortune, everything in his favor, should think highly of himself. If I may so express it – he has a right to be proud» [6, с. 8].

«– Особисто в мене, – сказала міс Лукас, – його **гординя** не викликає такого протесту, як це зазвичай буває, тому що він має для неї певні підстави. Немає нічого дивного в тому, що такий витончений та елегантний молодик, на чийому боці всі переваги – і родовитість, і багатство, – має про себе дуже високу думку. Якщо можна так висловитися – він має право бути **гордовитим**» [1, с. 18].

Друге слово **pride** із трьох випущене (omission) – через різні системи української та англійської мов.

В середині роману, на думку Елізабет: «*Everybody is disgusted with his (Mr. Darcy) pride*» [6, с. 30] – «Його **пихатість** у всіх викликає огиду» [1, с. 72]. В даному випадку ми згодні з перекладом концепту **pride** як **пихатість**. Цей переклад влучно підкреслює недоброзичливе відношення Елізабет до містера Дарсі. До цього моменту її гордість вже зіткнулась з його, і вона сприймає його гордість як огидну пихатість.

В кінці роману Дарсі, будучи людиною, не позбавленою розуму, усвідомлює наскільки він був еґотичним створінням усе своє життя, і він бачить корені всього цього у його вихованні: «*As child I was taught what was right, but I was not taught to correct my temper. I was given good principles, but left of allow them in pride and conceit*» [6, с. 141] – «В дитинстві мене навчили, що таке «**добре**» і що таке «**погано**», та не навчили коригувати свій характер. У мене заклали добрі принципи, але при цьому забули вказати, що вони погано узгоджуються з **гордовитістю та марнославством**» [1, с. 332].

В цьому уривку перекладач адаптував переклад словосполучення *I was taught what was right*, використовуючи прийом додавання, що призвело до алюзії, точніше – ремінісценції, запозичення виразу з поезії В. Маяковського – що таке «**добре**» і що таке «**погано**». Перекладач виділив лапками слова **добре** та **погано**.

Сила любові затьмарила всі недоліки, котрі були на початку знайомства Ліззі і містера Дарсі. Ліззі зізнається батькові: «*I love him. Indeed he has no improper pride. He is perfectly amiable. You do not know what he really is*» [6, с. 144]. – «Я кохаю його. Насправді ж він ніякий не **гордовитий**. Він – людина дуже приязна. Ви його просто не знаєте» [1, с. 338].

Концепт станової гордості у творчості Дж. Остен перетворюється в етичну категорію, що формує певний стереотип поведінки, який характеризується поважним відношенням до людей, що перебувають соціально нижче по походженню. Така поведінка припускає критичне відношення до себе, дозволяє представникові привілейованого стану стати зразком для наслідування відносно виховання, освіти, такту й порядності (образ Емми Вудхаус). Міжособистісний і соціальний конфлікт сприяють виявленню негативних якостей у натурі героя й боротьбі з ними. Емма Вудхаус («Емма»), виправляючи наслідки власних помилок, викликаних неправильними уявленнями про свою правоту, інтуїцію, здобуває необхідний етичний досвід, що дозволяє їй переглянути відношення до себе й до оточуючих людей.

Тільки одного разу зустрічається слово **pride** в значенні **власна пиха** в характеристиці головної героїні роману –

тоді, коли містер Найтлі вказує на її хибний вчинок по відношенню до міс Бейтс:

«You, whom she had known from an infant, whom she had seen grow up from a period when her notice was an honor, to have you now, in thought less spirits, and the pride of the moment, laughter, humble her – and before her niece, too – and before others, many of whom (certainly some,) would be tiredly guided by your treatment of her» [5, с. 280] – «Ви, кого вона знала ще малою дитиною, за чім зростанням вона спостерігала ще з того часу, коли її зауваження були для вас честю, – ви дійшли тепер до того, що бездумно, у засліпленні від власної пихи насміялися над нею, принизили її – та ще й перед племінницею, а також перед іншими людьми, багато з яких, можливо, а дехто – так обов'язково, візьмуть за зразок якраз ваше ставлення до неї» [2, с. 346].

Наступного дня вона у пориві істинного розкаяння вирішила зайти до міс Бейтс і налагодити стосунки – «нормальні, рівноправні, добрі». І не соромилася свого широкого каяття.

Щоб зробити адекватний переклад концепту *pride*, необхідно зрозуміти, що ядро концепту – поняття «станово гордість» у художній картині світу Дж. Остен стає етичною категорією, що характеризується утвердженням конкретного ідеалу в поведінці людини, що належить до аристократії. Цей ідеал містить у собі самокритичність, поважне ставлення до людей, які перебувають нижче на соціальних сходах, що змушують представника привілейованого стану бути зразком для наслідування відносно виховання, освіти, такту, самовладання й порядності. Джейн Остен вважає, що тільки такий прояв станової гордості заслуговує поваги й визнання. Відхилення від цього ідеалу, що виражаються в зарозумілості, марнославстві й гордині, нещадно зазнають іронічних і навіть сатиричних нападів зі сторони автора.

Висновки. Нам здається, що перекладачу вдалося проникнути у художню картину світу автора і адекватно відобразити цей концепт, підбираючи контекстуальні варіанти в кожному окремому випадку. Перспективою наших подальших розвідок є вивчення культурно-маркованих знаків матеріальної сфери за часів творчості Джейн Остен та їх відображення українською мовою.

Література:

1. Остен Дж. Гордість і упередженість / Пер. з англ. В. К. Горбатька; худож.-оформлювач Б. П. Бублик. – Харків: Фоліо, 2005. – 350 с.
2. Остен Дж. Емма / Пер. з англ. В. К. Горбатька; худож.-оформлювач Б. П. Бублик. – Харків: Фоліо, 2005. – 447 с.
3. Allen W. The English Novel: A Short Critical History / W. Allen. – London, 1954. – 285 p.
4. Green P. Jane Austen: Bicentenary Essays / P. Green. – New York, 1960. – 111 p.
5. Jane Austen Emma [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.literaturepage.com/read/emma.html>.
6. Jane Austen. Pride and prejudice [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.literaturepage.com/read/prideandprejudice.html>.
7. Hornby A. S. Oxford advanced learner's dictionary of current English: Seventh edition / A. S. Hornby. – Oxford University press, 2006. – 1715 p.

Вотинцева М. Л. Варианты перевода концепта «гордость» (на материале романов Джейн Остен)

Аннотация. В статье рассматриваются проблемы воссоздания концепта «гордость» (времен Джейн Остен) в художественном переводе. Исследование выполнено на материале украинского перевода романов Джейн Остен «Pride and Prejudice» (Гордость и предубеждение), «Sense and Sensibility» (Чувство и Чувствительность), «Emma» (Эмма). Приведены переводы концепта «гордость».

Ключевые слова: социокультурная информация, способы перевода, концепт, гордость, культурно-маркированный знак.

Votintseva M. Some variants of concept «pride» rendering

Summary. The article deals with the pressing problems of concept «pride» (Jane Austen's epoch) rendering in artistic translation. The research has been made on the basis of the Ukrainian translation of Jane Austen's novels «Pride and Prejudice», «Sense and Sensibility», «Emma». Some translations of concept «pride» were given.

Key words: socio-cultural information, ways of rendering, concept, pride, culture-marked sign.